

DOI: [https://doi.org/10.18524/2410-2601.2023.2\(40\).307211](https://doi.org/10.18524/2410-2601.2023.2(40).307211)

УДК 11.111+14.141+16.165.6/.8

Сергій Шевцов

ПЕРЕДМОВА ДО ПЕРЕКЛАДУ РОЗДІЛУ

VII КНИГИ ВЕРНЕРА ЄГЕРА

АРІСТОТЕЛЬ. ОСНОВИ ІСТОРІЇ ЙОГО РОЗВИТКУ

Книга Вернера Єгера Арістотель. Основи історії його розвитку стала значною подією у історії дослідження Арістотеля. Ця книга визначила загальний хід розвитку та напрямок пошуку дослідників Арістотеля та стародавньої грецької філософії на сто років. Дана публікація представляє переклад сьомого розділу цієї книги, присвяченій історії створення Арістотелем свого найбільш вагомої роботи – Метафізики. Автор показує, що Арістотель, спочатку вважав себе платоніком та послідовником Платона і перший варіант Метафізики був присвячений уточненню низки положень платонізму. Пізній варіант носив інший характер, в ньому Арістотель вже свідомо протиставляв власний погляд як філософії Платона, так і його спадкоємцям по Академії.

Ключові слова: Арістотель, метафізика, історія філософії, платонізм, класична філологія, сутність, теорія ідей.

Вернер Єгер (1888–1961) – один з найвидатніших класичних філологів 20-го століття. Він вивчав філософію та класичну філологію в Марбурзькому, а потім у Берлінському університетах, де його викладачами були відомі історики, класичні філологи, а також теологи: Едуард Мейер, Герман Дільс, Ульріх фон Віламовіц-Меллендорф, Адольф фон Гарнак, Карл Холл та інші. Під керівництвом Германа Дільса у 1911 році Єгер захистив дисертацію по *Метафізиці* Арістотеля. Вона стала основою його книги *Історія походження Метафізики Арістотеля* (*Entstehungsgeschichte der Metaphysik des Aristoteles*. Berlin, 1912), яка багато в чому носила революційний характер. Це дослідження отримало високу оцінку у старших колег і одразу висунуло Єгера у перші ряди класичних філологів. У подальші роки Єгер зближується з У. фон Віламовіцем-Меллендорфом, якого визнавали «королем класичної філології», його цікавлять питання теології раннього християнства. Під час перебування в Італії він наполегливо вивчає рукописи Григорія Нисського. В 1916 році його запрошують на посаду професора в Базелі, через рік він переїжджає до Німеччини, де працює професором Кільського університету, одного з найбільших університетів Німеччини, а в 1921 році повертається до Берлінського університету, де змінює на посаді У. фон Віламовіца-Меллендорфа. Саме тоді він друкує книгу *Арістотель. Основи історії його розвитку* (*Aristoteles. Grundlegung einer Geschichte seiner Entwicklung*. Berlin 1923), яка почала новий етап досліджень філософії Арістотеля та на півстоліття визначила їхній напрямок. У Берліні навколо В. Єгера формується коло однодумців-дослідників античності, серед яких не тільки філологи, а також філософи, історики, археологи. В той час він засновує «Товариство античної культури» (*Gesellschaft für Antike Kultur*), починає друкувати наукові журнали,

присвячені античній культурі та мистецтву. В 1924 році його обирають членом Пруської академії наук. У нього багато учнів, деякі з яких стали з часом відомими дослідниками, наприклад, Вольфганг Шадевальдт, Фрідріх Зольмсен і Ріхард Вальцер. В 1934 році він починає друкувати свою головну працю в 3-х томах: *Пайдея. Формування грецької людини (Paideia. Die Formung des griechischen Menschen. Walter de Gruyter & Co., Berlin 1934-1947)*. В ній він розглядає як ідея виховання-освіти грецького юнака перетворюється на діючу практичну систему, яка стає фундаментом грецької культури та початком всієї культури Заходу. Погляд Єгера на грецьку ідею виховання визначається певною ідеалізацією, але разом з тим надає йому можливість представити глобальну картину перетворення людства від його початкового стану до майже сучасного (хоча хронологічно три томи досліджують цей процес лише до середини 4-го століття – до часу діяльності Платона та Демосфена, а перший том взагалі розглядає період від Гомера до Сократа). Книга отримала велике визнання та достатньо швидко була перекладена на англійську, іспанську та італійську мови.

В 1936 році Єгер переїжджає до Сполучених Штатів, де викладає спочатку у Чиказькому університеті, а з 1939 року – у Гарвардському. Ставлення Єгера до нацистського режиму залишається складним питанням за різних аспектів. До 1933 року він був в цілому далеким від націонал-соціалізму і скоріше його слід було би визначити як людину аполітичну. Втім деякі основи його світогляду у певних аспектах співпадали або були близькими до ідеології, яка отримала перевагу. Він завжди високо оцінював практичний вимір виховання та прикладав багато зусиль в цьому напрямку. Вже наприкінці 20-х років Йегер намагається окреслити контури проєкту плідного злиття античної культури з національним німецьким духом. Він помічає обмеженість старої школи свого вчителя Віламовіца і її неспроможність надати новий вимір дослідженням античності. Водночас йому притаманне гостре відчуття інтелектуальної наступності та він переконаний, що засвоєння сучасності, тим більш майбутнього, можливе лише за умов збереження давнини. Він послідовно шукає засоби протистояння спробам реформування середньої освіти, які здійснювались післявоєнним урядом, і котрі, на його думку, загрожували гуманістичній спрямованості виховання інтелектуальної молоді; і він прикладає зусилля для підтримання вивчення давніх мов у гімназії, вбачаючи саме в цьому основу гуманізму. В 1933 році він представив проєкт освітянської політики міністру освіти Пруссії, сподіваючись, що нова влада, яка охоче говорила про національні коріння та багато в чому вбачала для себе взірць у стародавньому Римі, буде здатна інституціонально здійснити нові принципи виховання як систему з класичною філологією в своїй основі. Цього, зрозуміло, не сталося і статися не могло. В 1934 році Єгера запрошують до Каліфорнійського університету в Берклі, де він протягом семестру читає лекції з класичної філології на єдину тему (Сатеровські лекції, тема Єгера – зародження та зростання політики Демосфена). Після повернення Єгер знаходить зовсім іншу ситуацію у Німеччині. Єгер змушений заради

забезпечення безпеки своєї другої дружин, Рут Хейніц, наполовину єврейки, розлучатися з якою за пропозицією влади він відмовився, емігрувати до Сполучених Штатів (з дітьми від обох шлюбів). Він звільняється з Пруської державної служби за власним бажанням, його відпускають із певним жалем, йому надають офіційний лист подяки (від 12 листопада 1936) за підписом Гітлера і Герінга¹. Тим не менш і після цього він остаточно не розриває зв'язків з Німеччиною: вже після від'їзду його праці друкуються в Німеччині, а німецькомовний другий том *Пайдеї* виходить в Берліні в 1944 році (англомовне видання виходить у 1943) у розпалі війни. Вже після смерті Єгера розгорнулася дискусія відносно його симпатій до нацистської влади, але жодної із сторін не вдалося знайти переконливих документів або свідків². Щодо його творів, прихильники Єгера вказують, що своє негативне ставлення до нацистської влади він висловив у своїх *Гуманістичних промовах та лекціях* (1937)³, а також у книзі *Демосфен* (1938)⁴ (обидві вийшли в Німеччині). Вони дійсно викликали певну критику серед німецьких вчених, але для такого ставлення були також інші причини. Поруч з цим, безумовно, в *Пайдеї* можна відчутти деяку тональність, притаманну нацистській ідеології. Сьогодні по відношенню до Єгера переважає офіційний підхід – формально йому немає, що пред'явити: він не співпрацював з урядом, не був членом партії, залишив країну.

До кінця життя Вернер Єгер працював у Сполучених Штатах, викладав у Гарварді до виходу на пенсію у 1960 році. Там він обіймав посаду директора Інституту класичних досліджень, який був спрямований на вивчення патристики. Єгер охоче переніс основну дослідницьку увагу на ранніх батьків церкви, перш за все, на Григорія Нисського, якого почав вивчати ще до першої світової війни. Грецька теологія все більше приваблювала його. В ній він вбачав поєднання християнського світогляду з платонізмом. Не випадково він розмістив в своєму кабінеті портрети Ульріха фон Віламовіца-Меллендорфа та Адольфа фон Гарнака⁵. В 1957 році він завершує твір *Раннє християнство та грецька освіта*⁶, котрий з'являється у друці в 1961, в рік смерті автора. Цю книгу можна вважати завершальною частиною його дослідження грецького виховання-освіти (пайдеї) як культури, що створила європейську людину. Йому також вдається підготувати до друку перші два томи академічної збірки творів Григорія Нисського⁷. До творчості Арістотеля Єгер також повертається: у 1957 році під його редакцією був надрукований грецький текст *Метафізики*⁸, але в цілому його ранні дослідження творчого шляху Арістотеля не отримують продовження.

Книга *Арістотель. Основи історії його розвитку* (1923), переклад розділу якої тут пропонується, дійсно стала зворотнім пунктом в історії досліджень цього філософа. І легко зрозуміти рішення Пруської Академії наук прийняти в свої члени автора такої праці. Подолання бар'єру, що залишався нерухомим два тисячоліття: ще за часів античності склалася і отримала перевагу думка, що творчість Арістотеля (або Стагірита, як його іноді називають, бо він народився в місті Стагірі) являє собою єдине ціле, в

якому, на відміну від Платона (котрий доволі часто суперечить в одному діалозі тому, що висловлює в іншому) немає ніяких суперечностей, немає зміни позицій або поглядів, вона являє собою єдину цілісну філософію, яка лише поступово розгортається в різні боки, охоплюючи всі основні галузі людського знання. Скоріше за все, такий погляд на Арістотелеву філософію було складено у перипатетичній школі, але достатньо важко сказати, в який самий період її існування. Середньовіччя, з його поступовим але неплинним захопленням філософією Стагірита, аж ніяк не могло спростувати цей погляд, тим більш що в той час вже склалася традиція багаторівневого тлумачення Арістотелевих текстів, котра була здатною подолати будь-які виявлені суперечності або неузгодженості. Певним чином, можна сказати, що корпус творів Арістотеля являв свого роду аналог Біблії, для якої наявність суперечностей теж означала лише або недосвідченість читача, або обмеженість його здібностей. Дивно, що ця традиція утрималась до початку 20-го століття і попре запеклу боротьбу протягом всього 19-го століття між дослідниками за справжнє розуміння Платона (переважно унітаристів та девелопменталістів), філософії Арістотеля це аж ніяк не торкнулося, хоча саме в цей час виходять багато досліджень його поглядів та відоме Беккероське видання його творів⁹, яке й досі залишається основою пагінаційних посилань на його тексти. В будь-якому разі Єгера можна вважати першим, хто зруйнував цю сталість сприйняття Арістотеля і представив його гідним об'єктом тогочасної наукової методології. Дивовижне в цьому те, що, схоже, він прийшов до такого висновку за часів роботи над своїм дипломним дослідженням, тобто ще студентом. Але його диплом торкався лише *Метафізики*, виокремлюючи в ній певні шари тексту, які було складено в різні періоди життя Стагірита та які зберігали сліди зміни його філософських установ. Єгеру знадобилося одинадцять років наполегливої праці, щоб скласти цілісну картину філософського руху давньогрецького філософа. Ефект був надзвичайним – старий погляд на Арістотеля просто зник. Проти доводів, які навів Єгер у своїй книзі, довгий час нікому не вдалося висунути хоча би якихось вагомих контраргументів.

Основою аргументації Єгера слугував текстуальний та філософський аналіз *Метафізики* та біографічні дані про Арістотеля. Одне це вже вимагало перегляду величезного обсягу текстів, обізнаності у новій методології, не говорячи вже про глибокий рівень володіння класичними мовами та зануреність у античну філологію і філософію. Загальна модель розвитку філософа, яку запропонував Єгер полягала в тому, що Арістотель починав як платонік і сам вважав себе за такого, щиро захоплений думкою та особистістю вчителя. Основою розуміння себе як платоніка було сприйняття ним положення про Благо як основу всього існуючого. Щодо запропонованої зрілим Платоном теорії ідей, то вона не визначала для Арістотеля належності до платонівського вчення, бо в Академії вже стали звичною практикою дискусії стосовно природи та характеру існування цих ідей і було обмаль тих (якщо взагалі були), хто добре в них розумівся.

Ставлення Арістотеля до інших Платонових учнів суттєво відрізнялося від його ставлення до вчителя і тут не було ані захоплення, ані авторитету – лише аргументована співбесіда-сперечання. Арістотель намагався представити свої погляди як розвиток вчення Платону, сподіваючись, що більшість учнів прийме його аргументи. Наступник Платона по Академії, його небіж Спевсіпп (до речі, також змушений з часом відмовитися від Платонові теорії ідей, можливо, через своє обмежене її розуміння) не розглядався Арістотелем як той, хто здатен продовжити справу вчителя гідним чином. Арістотель не мав надій стати схолярхом Академії (як не-громадянин Атен він не міг успадкувати школу), але мав всі підстави на визнання його філософським наступником платонізму, Платонові думки та лідером цього напрямку. Цього не відбулося і очевидним це сталося, коли на чолі Академії опинився Ксенократ, який перші роки після смерті Платона жив разом з Арістотелем у Ассосі, у Малої Азії, і мав з ним дружні стосунки, а тепер став ворогом. Втім Єгер припускає, що оточення Арістотеля могло одразу бачити оригінальність його вчення, яку він сам ще не усвідомлював. А наступна традиція – як академіків, так і перипатетиків – вже й думки не припускала, що Арістотель міг позначати себе як платоніка.

Єгер розглядає *Метафізику* як вузловий момент всієї філософії Арістотеля, хоча з часом його сприймали іноді більш як науковця або теолога, ніж як філософа. Але коріння його поглядів у будь-якій галузі – від біології до риторики – і їхня головна мета міститься саме у *Метафізиці*, без якої сама сутність його думки не може бути засвоєною. І хоча Арістотель став майже втіленням абстрактного, розумного розуміння світу («Ім'я Арістотеля містить щось безособове і позачасове, духовне панування над усім світом абстрактної думки...»¹⁰), книга Єгера присвячена історичному виміру становлення дослідника, формуванню як окремої особи, так і наукового типу усвідомлення світу.

Погляд Єгера на процес народження філософії Арістотеля і її характер довгий час залишався взірцем та універсальною моделлю розуміння Арістотеля-людини та Арістотеля-філософа. Тільки у середині 60-х років, коли з'явилися праці шведського дослідника Інгемара Дюрінга¹¹, цей погляд було поставлено під питання. Дюрінг намагався довести, що справжній розвиток філософської позиції Арістотеля був багато в чому протилежним тому, яким його окреслив Єгер: від початкового критичного сприйняття Платонові філософії до поступового прийняття низки Платонових фундаментальних положень та поглядів. Сьогодні, хоча вимірити це складно, більшість істориків філософії віддають перевагу саме підходу Дюрінга. Але слід визнати, що методологічно Дюрінг будує свою аргументацію на підході Єгера, він рухається в руслі Єгерові думки, тому його спростування висновків німецького філолога та філософа водночас затверджує значущість та цінність видатного попередника.

Для даної публікації було обрано сьомий розділ книги Єгера як найбільш вузловий та показовий щодо його методу і філософської позиції.

Він містить розгляд історії створення *Метафізики* і здатен надати певне враження щодо книги в цілому та методу видатного філолога-класика. З вибаченням за викладання добре відомого, я все ж вважаю доречним нагадати, що твір *Метафізика* складається з чотирнадцяти книг, і був складений, скоріше за все, Андроніком Родоським в середині першого століття до нашої ери. Майже сто років рукописи творів Арістотеля знаходилися або у підвалі, або на горіщі в поганих умовах, що призвело до значного пошкодження папірусів, поки їх не знайшов там дехто Аппелікон та перевіз до Атен, а звідки після захоплення Атен Суллою, останній перевіз їх до Риму. Там грамастик Тирраніон намагався привести їх у порядок, але нам невідомо, якою мірою йому це вдалося. Цю справу завершив вже згаданий Андронік, якого іноді вважають учнем Тирраніона. Він привів рукописи у порядок, розділив їх на окремі твори та «надрукував», тобто віддав до переписування. Його видання було перейнято наступними редакторами та дослідниками і залишається досі основним розподілом творів Арістотеля. Саме йому, вважають, належить складання *Метафізики* як цілісного твору і саме він надав йому цю назву (τὰ μετὰ τὰ φυσικά – те, що після *Фізики*). Твір було складено з чотирнадцяти книг, які позначалися літерами грецької абетки – альфа (Α), бета (Β), гамма (Γ), дельта (Δ) ... ні (Ν). Слід тільки враховувати, що книгу другу вважають конспектом лекцій Арістотеля, записаних Пасіклом, племінником Євдема Родоського (учня Арістотеля) і вона ніяк не може бути частиною загальної композиції. Тому її позначають як маленьку альфу (α) і розміщують як додаток до першої книги. Але в числовому порядку, який переважає в сучасних виданнях, вона проходить як Книга 2. Втім, коли Єгер каже «у першій та другій книгах» він має на думці Книгу 1 (Α) і Книгу 3 (Β).

Вернер Єгер писав свою книгу для фахівців, тому загальноvizнані речі він залишав без пояснення, наводив цитати грекою, а якщо додавав до них переклад, той скоріше грав роль посилення, Єгер не перекладав грецький текст буквально, а лише робив наголос на тих значеннях, на які звертав увагу. Зрозуміло, він не пояснював також те, про що писав у попередніх розділах. Все це ставило перед перекладачем багато завдань.

Стиль сьомого розділу трохи відрізняється від більшості інших, Єгер пише стисло, навіть суворо. Можна припустити, що він нібито трохи наслідує стилю *Метафізики*, але скоріше це вийшло у нього неусвідомленим – немає сумніву, що він, коли писав цей розділ, занурився у читання Арістотелевих текстів і тому мимоволі писав схожим чином. Я намагався зберегти якщо не стиль, то хоча б враження такого письма, але все ж таки віддавав перевагу ясності переказу Єгерової думки, навіть іноді дозволяв додавати пояснення у квадратних дужках. Зміна читача вносила додаткові вимоги до викладення змісту. Слід відзначити також, що Єгер завжди позначає книги *Метафізики* лише літерами, тому я додавав у квадратних дужках порядкові номери. Крім того деякі латинські скорочення, які для сучасного читача залишаються «німими», я вважав за потрібне перекласти наприклад, scil. від латинського scilicet (літерально «дозволено

знати») як «а саме». Посилання автора на попередні сторінки видання при перекладі було замінено на позначення розділів, в яких знайшла відображення проблема.

Ще одна складність була пов'язана з німецькими прикметниками *platonisch* (Платоновий) та *platonische* (платонівський). Єгер переважно використовує *platonisch*, але я був змушений розділяти: коли мова йшла про погляди самого Платона, я перекладав як «Платоновий», коли про погляди школи або традицію – як «платонівський». Як відомо, німецькою всі іменники пишуться з великої літери, це ускладнює позначення з великої літери Платонові Ідеї (Благо, Добро, Буття тощо), традицію, що існує у англійських, французьких, іспанських та італійських текстах. Не могу сказати, чи збирався їх виокремлювати Єгер, але я у перекладі писав «Ідеї» з великої літери, коли мова йшла про теорії Ідей і з малої, коли йшлося про думки тої чи іншої особи, і так саме великою літерою позначав самі Ідеї – Прекрасне, Справедливість, Гідність. Крім того, Єгер іноді використовує транслітерацію грецьких слів, наприклад, *Proömium* (Вступ). Оскільки з часом цей термін став загальноновизнаним терміном риторики (звідки він і виник), то я використав український аналог – Прооіум, тільки перші рази надавав у дужках пояснення [Вступ].

Також я додавав у примітках іноді розшифрування пояснень або посилань Єгера, які він вказує скороченим чином, вважаючи, що всі його читачі добре обізнані стосовно тих чи інших джерел з античної філософії. В деяких випадках, мушу визнати, мені не вистачало знань для виявлення того, маємо ми справу з прихованим посиланням або چه просто випадковий збіг. Наприклад, в одному місці Єгер пише «*Erst der Versuch, den Überlieferungszustand der Metaphysik aus der inneren Form seines Denkens organisch zu verstehen, gab der kritischen Arbeit wieder Sinn und Bedeutung*» (Лише спроба органічно зрозуміти стан *Метафізики*, що дійшов до нас, з внутрішньої форми мислення його автора надала цей критичній праці сенсу та значення). *Über Sinn und Bedeutung* (Про сенс та значення) (1892) є назвою відомої статті Готлоба Фреге, німецького математика, логіка та філософа, автора ідеї логіцизму, тобто логіки як основи математики (зведеності математики до логіки). Саме в цій статті, як іноді вважають, Фреге ввів розрізнення між сенсом і значенням поняття і речення (це ще зовуть трикутником Фреге або семантичним трикутником: знак-сенс-значення). Ця стаття Фреге разом з його іншими працями стали основою та вихідної точкою для теорії опису, яку запропонували Бертран Рассел і Альфред Вайтхед у своїй відомій трьохтомній праці *Principia Mathematica* (1910–1913). В ній вони також розгорнули ідею логіцизму Фреге. Коли Єгер використовує це словосполучення (*Sinn und Bedeutung*), чи має він на думці ту різницю, яку ввів Фреге, чи просто використовує ці терміни як синоніми? Коли Єгер пише свою книгу, ця теорія вже стало дуже поширеною і про неї багато писали, але чи слідкував Єгер за подіями в філософії, які безпосередньо не торкалися антикознавства і класичної філології? Тут у

мене немає відповіді, я лише навів у дужках німецькі терміни, щоб кожен міг самостійно вирішувати це питання.

Але найскладнішим було визначитись з тим, як розуміти Арістотеля у тексті Єгера. Він весь час цитує *Метафізику* і використовує для цього оригінальну мову Арістотеля. Для англійського видання книги Єгера 1934 року¹², узгодженої з автором, перекладач Річард Робінсон використовував переклад *Метафізики* Вільяма Росса. Нажаль, два існуючих переклади *Метафізики* українською – Олексія Панича та Олександра Юдіна – не підходили для цитування у даному випадку. І справа тут аж ніяк не у якості цих перекладів, а в тих спрямованостях, яких дотримувалися перекладачі. Щодо перекладу О. Юдіна, то автор сам визнає, що надрукований переклад є скоріше «переказом»¹³. Оскільки мова у тексті Єгера переважно йде навколо точного значення того чи іншого фрагменту, переказ тут аж ніяк не здатен допомогти. З перекладом О. Панича справа була в іншому: перекладач намагався «максимально зберегти в перекладі не лише лексичний устрій, а й синтаксичні особливості грецького оригіналу»¹⁴. Головним чином перекладач має намір відділити від *Метафізики* все напластуння західної традиції, перш за все латинської, він відмовляється використовувати такі терміни як «матерія», «субстанція», «принцип», «індивідуальний» тощо через їхнє латинське походження. Але справа в тому, що Єгер як раз працює саме з таким, латинізованим варіантом *Метафізики* і саме через цю призму реконструює думку Арістотеля. Схоже на те, що в німецькому виданні він орієнтується на переклад Германа Боніца (хоча іноді визнає деякі його помилки), з яким у нього співпадає не тільки термінологія, але й значна кількість синтаксичних зворотів та загальні установки щодо принципів перекладу (я орієнтуюсь по тим фрагментам, де Єгер дає власний переклад Арістотеля). Для англомовного видання, скоріше за все, оскільки воно було узгоджене з автором, він орієнтувався на переклад В. Росса. Тому він весь час перекладає οὐσία як «субстанція», ἀρχή як «принцип», στοιχεῖον як «елемент». При перекладі я намагався обрати варіант, який мав би найбільшою мірою відображати думку Єгера для сучасного українського читача. Тому я обрав середній (можливо, найгірший) варіант: οὐσία я перекладав «сутність», ἀρχή як «начало», στοιχεῖον як «елемент», ἀγαθόν як «Благо», ἄριστον як «Найкраще» або залежно від контексту як «Найвище Благо». Німецьке das Seiende Єгера я перекладав як «сущє». Для деяких термінів не вдавалося витримати єдиний засіб перекладу, тому вони перекладалися відповідно думки Єгера (як я її розумів).

Переклад було виконано по виданню: Jaeger W. *Aristoteles. Grundlegung einer Geschichte seiner Entwicklung*. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung, 1923.

Примітки

- ¹ Wesseling, K.-G. (2001) *JAEGER, Werner Wilhelm*, im: *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon (BBKL)*. Band 18, Bautz, Herzberg, Sp. 717–749.
- ² Прокопенко В., Воробйов О. (2022) *Вернер Єзер: концепція «Третього гуманізму»*, у: *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перунетії»*, № 67, сс. 39–48.
- ³ Jaeger, W. (1937) *Humanistische Reden und Vorträge*. Berlin.
- ⁴ Jaeger, W. (1939) *Demosthenes*. Berlin.
- ⁵ Calder, W. (1989) *Werner Jaeger*, im: *Berlinische Lebensbilder. Band 4: Geisteswissenschaftler*. Berlin: Colloquium Verlag, S. 351.
- ⁶ Jaeger, W. (1961) *Early Christianity and Greek Paideia*. Belknap Press, Harvard University Press.
- ⁷ *Gregorii Nysseni Opera*. Kritische Ausgabe. Leiden, 1960.
- ⁸ *Aristotelis Metaphysica. Recognovit brevique adnotatione critica instruxit W. Jaeger*. Oxford University Press, 1957.
- ⁹ *Aristoteles Graece. Ex Recensione Immanuelis Bekkeri*. Edidit Academia Regia Borussica. Vol. I–IV. Berolini, 1831–1837.
- ¹⁰ Jaeger, W. (1923) *Aristoteles. Grundlegung einer Geschichte seiner Entwicklung*. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, S. 393.
- ¹¹ Düring, I. (1957) *Aristotle in the Ancient Biographical Tradition*. Göteborg: Almqvist & Wiksell in Komm; Düring, I. (1966) *Aristoteles. Darstellung und Interpretation seines Denkens*. Heidelberg: Universitätsverlag; Düring, I. (1968) *Aristoteles Paulys*, im: *Realenzyklopädie der klassischen Altertumswissenschaft*. Suppl. 11, Sp. 161–335.
- ¹² Jaeger, W. (1934) *Aristotle. Fundamentals of the History of His Development*. Translated with the author's corrections and additions by R. Robinson. Oxford University Press.
- ¹³ Арістотель (2020) *Метафізика* [пер. з давньогрец., передмова і прим. О. А. Юдіна]. Харків: Фоліо, с. 7.
- ¹⁴ Арістотель (2022). *Метафізика* [пер. з давньогрец. О. Панича]. Київ: Темпора, с. 75.

Sergii Shevtsov

**PREFACE TO THE TRANSLATION OF CHAPTER VII WERNER
JAEGER'S BOOK
ARISTOTLE. FUNDAMENTALS OF THE HISTORY OF HIS
DEVELOPMENT**

Werner Jaeger's book Aristotle. Fundamentals of the History of his Development was a significant event in the history of research of Aristotle. This book determined the general course of development and direction of search for researchers of Aristotle and ancient Greek philosophy for a hundred years. This publication represents a translation of the Seventh Chapter of this book, dedicated to the history of creation of the most significant work by Aristotle – famous Metaphysics. The author shows that Aristotle, who initially considered himself as a Platonist

and a follower of Plato, the first version of Metaphysics devoted to clarifying a number of provisions of Platonism. The later version had a different character, there Aristotle consciously contrasted his views with both the philosophy of Plato and his heirs in the Academy.

Keywords: Aristotle, metaphysics, history of philosophy, Platonism, classical philology, essence, theory of ideas.

Стаття надійшла до редакції 31.07.2023

Стаття прийнята 30.08.2023